

Євген Юрійович СУП,
кандидат юридичних наук
(Національний науковий центр «Інститут
судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса»
Міністерства юстиції України, м. Харків)

ПРОТИПРАВНА ДІЯЛЬНІСТЬ ПРОФЕСІЙНИХ УЧАСНИКІВ СУДОЧИНСТВА ЯК ОБ'ЄКТ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СЛІДЧИХ І НАУКОВЦІВ

У статті визначено, що пізнавальна діяльність слідчого має складний і ретроспективний характер, а також пов'язана із використанням низки криміналістичних засобів задля збирання доказів, котрі в кінцевому результаті (після їх перевірки й оцінки), будуть покладені в основу відповідного процесуального рішення. Виявлення та розслідування кримінальних правопорушень проти правосуддя, які вчиняються професійними учасниками судочинства, як обґрунтовано, найскладніші напрями діяльності, адже до їх учинення причетні переважно службові особи, зокрема, слідчі, дізнавачі, прокурори, працівники оперативних підрозділів та ін., тобто особи, рівень обізнаності яких у питаннях методів і специфіки кримінальної процесуальної діяльності є професійним, а тому може використовуватися в питаннях протидії розслідуванню.

На підставі аналізу статистичних показників встановлено, що правозастосовна діяльність потребує свого вдосконалення, зокрема, в аспекті впровадження апробованих методик розслідування, котрі поки що науковою спільнотою не розроблено. Наголошено, що у наукових дослідженнях слід приділяти увагу ґрунтовному дослідженню криміналістичної характеристики та класифікації кримінальних правопорушень, які вчиняються професійними учасниками судочинства, типізації слідчих ситуацій, що формуються на всіх етапах розслідування кримінальних правопорушень цього виду, алгоритмів розслідування, тактичних рекомендацій проведення слідчих (розшукових) дій і використання спеціальних знань, засобів подолання протидії розслідуванню злочинів цієї групи.

Ключові слова: кримінальне правопорушення, слідча діяльність,

правосуддя, слідчий, дізнавач, оперативний працівник, суддя, прокурор.

Постановка проблеми. Право на справедливе правосуддя гарантоване низкою міжнародно-правових актів, Конституцією України, а також іншими нормативно-правовими положеннями. Відповідно до них кожній особі мають бути гарантовані: реальний доступ до суду, справедливість і безсторонність судового розгляду, об'єктивність, чесність і невідкупність, старанність і компетентність суддів, а також повага до їх прав.

Фактично у правовій, соціальній і демократичній державі судова влада, а також органи, залучені до здійснення правосуддя, повинні бути тією крайньою інстанцією, професійна діяльність яких спрямована на захист прав і свобод фізичних і юридичних осіб, тобто які фактично задовольняють їх потреби, забезпечують реалізацію їхніх прав. Проте мають місце і непоодинокі факти порушення чинного законодавства, зокрема, і кримінального законодавства тими особами, які сприяють здійсненню судочинства, а тому також потребують відповідного реагування. Виявлення та розслідування злочинів проти правосуддя, котрі вчиняються професійними учасниками судочинства – це досить складні напрями діяльності, що передусім полягають у дотриманні специфічних процедур кримінального та судового провадження, опрацювання запобіжних механізмів від порушення принципів діяльності таких учасників судочинства (провадження). Наявність певних стримувань і противаг у цій системі не дає очікуваного результату суспільству щодо прозорості роботи судових і правоохоронних органів, зменшення рівня корупції в цих органах та їх очищення від непрофесійних кадрів.

Будь-які протиправні діяння, учинені представниками органів правосуддя та осіб, які сприяють його провадженню, підлягають об'єктивній і компетентній оцінці в процесі досудового розслідування. Водночас виявлення та розслідування кримінальних правопорушень проти правосуддя, котрі вчиняються професійними учасниками судочинства – багатоаспектна та складна діяльність. Як зауважують вчені, лише невелика частина з них виявляється та розслідується, що передусім пояснюється професійним і процесуальним статусом цих учасників судочинства (провадження), а отже, і володінням ними правовими знаннями, перебуванням у сфері правосуддя та здійсненням професійних функцій. Окрім цього, наявні стримування й противаги щодо забезпечення й охорони їх діяльності стають суттєвою проблемою у виявленні та розслідуванні злочинів проти правосуддя, що вчиняються професійними учасниками судочинства (провадження)¹.

Мету статті сформульовано як визначення перспектив і проблемних питань, що виникають у діяльності слідчих підрозділів під час досудового

---

¹ Шепітько М. В. Проблеми виявлення та розслідування злочинів проти правосуддя, що вчиняються професійними учасниками судочинства (провадження). *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2019. № 19. С. 55.

розслідування кримінальних правопорушень, що вчиняються професійними учасниками правосуддя, окреслення перспектив їх наукового дослідження.

Виклад основного матеріалу. Криміналістика має своїм головним завданням пізнання слідчої діяльності, що насамперед здійснюється у процесуальному, психологічному та тактичному аспектах. Слідча діяльність також має характер пізнавальної, спрямованої на встановлення факту наявності або відсутності злочину, винності особи, котра вчинила це діяння й інших обставин, котрі мають значення для вирішення завдань кримінального провадження і забезпечать реалізацію функцій кримінального права. Попри те, що більшість держав намагаються відійти від ототожнення цілей правосуддя як встановлення об'єктивної істини у справі, це не спростовує того, що фактично діяльність слідчих підрозділів пов'язана зі збиранням, дослідженням, оцінкою та використанням доказів щодо окремих обставин учиненого кримінального правопорушення.

Пізнавальна діяльність слідчого – складана та багатоаспектна. Як слушно зауважує В. Ю. Шепітько, вона відбувається у взаємодії між такими суб'єктами й об'єктами:

1. Слідчим та особою, котра вчинила протиправне діяння (чи іншою особою). Така взаємодія має характер безпосередньої, а за її результатами здійснюється вплив на підозрюваного чи інших осіб (свідків, потерпілих та інших).

2. Слідчим і матеріальними об'єктами (носіями матеріальних відображень про злочин і його учасників). Вона має характер опосередкованої та спрямована на одержання слідчим інформації про дії, що вчинені злочинцем під час підготовки кримінального правопорушення, його вчинення та приховування¹.

Іманентними ознаками пізнавальної діяльності слідчого є такі:

«1) ретроспективний характер діяльності (здійснюється після вчинення злочинної події);

2) пізнання проводиться у формі доказування (за допомогою кримінально-процесуальних засобів);

3) здійснення спеціальним суб'єктом (дізнавач, слідчий, прокурор);

4) пізнання має на меті одержання інформації, що має значення для встановлення істини у справі;

5) застосування під час практичного провадження спеціальних засобів, визначених у кримінально-процесуальному законі»².

Кримінальні правопорушення, що вчиняються професійними учасниками судочинства, на нашу думку, охоплюють групу діянь, передбачених:

- ст. 371 КК України «Завідомо незаконні затримання, привід, домашній арешт або тримання під вартою»;

¹ Шепітько В. Ю. Криміналістична тактика (системно-структурний аналіз) : монографія. Харків : Харків юридичний, 2007. С. 87–88.

² Шепітько В. Ю. Указана праця. С. 88.

- ст. 372 КК України «Притягнення завідомо невинного до кримінальної відповідальності»;
- ст. 373 КК України «Примушування давати показання»;
- ст. 374 КК України «Порушення права на захист»;
- ст. 376-1 КК України «Незаконне втручання в роботу автоматизованих систем в органах та установах системи правосуддя»;
- ст. 380 КК України «Невжиття заходів безпеки щодо осіб, взятих під захист»;
- ст. 381 КК України «Розголошення відомостей про заходи безпеки щодо особи, взятої під захист»;
- ч. 2 ст. 387 КК України «Розголошення даних оперативно-розшукової діяльності, досудового розслідування, вчинене суддею, прокурором, слідчим, дізнавачем, працівником оперативно-розшукового органу незалежно від того, чи приймала ця особа безпосередню участь в оперативно-розшуковій діяльності, досудовому розслідуванні»¹. До їх учинення, як правило, причетні слідчий, дізнавач, прокурор, працівник оперативного підрозділу, рідше – суддя, інша службова особа. Тобто вчинення кримінальних правопорушень окресленої групи завжди пов'язане з порушенням приписів закону особами, на яких покладається функція щодо забезпечення судочинства. Така ситуація відбувається попри те, що згадані особи є представниками органів державної влади і на них поширюється дія положень ст. 19 Конституції України, згідно з якою «органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України»².

У науковій літературі групу кримінальних правопорушень, досліджувану нами, також називають «злочинами, які посягають на відносини, що забезпечують належну реалізацію конституційних принципів здійснення правосуддя», відносячи до неї ще і втручання в діяльність захисника чи представника особи³. Такий підхід, на нашу думку, не є абсолютно безспірним, адже загально визнано, що принцип справедливого правосуддя також можна вважати конституційним, хоча прямо і не визначений в Основному Законі України. За таким підходом усі ті кримінальні правопорушення, що посягають на діяльність суддів, можуть визнаватися до приналежних цій групі. Водночас виокремлення цієї групи кримінальних правопорушень, здійснено не тільки за ознаками об'єкту, але ще і суб'єкта. Зауважимо, що майже усім їм притаманний спеціальний суб'єкт, за винятком кримінального правопорушення, передбаченого ст.

¹ Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 01.12.2024).

² Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 01.12.2024).

³ Тютюгін В. І. Злочини проти правосуддя. *Вісник асоціації кримінального права України*. 2017. Т. 1. № 8. С. 259.

376-1 КК України, котре може вчинятися і особою, яка відповідає ознакам загального суб'єкта.

Недоцільність віднесення до групи кримінальних правопорушень, досліджуваних нами, втручання в діяльність захисника чи представника особи (ст. 397 КК України), ми можемо пояснити ще й посередньою судовою перспективою, що встановлюється за результатами пізнавальної діяльності слідчого та підтверджується статистичними даними Офісу Генерального прокурора України. Так, упродовж 2020 р. розпочато 123 кримінальних провадження за ст. 397 КК України, а закрито за п.п. 1, 2, 4, 6, 9-1 ч. 1 ст. 284 Кримінального процесуального кодексу України – 87 проваджень; у 2021 р. розпочато – 87, закрито – 85; у 2022 р. розпочато – 51, закрито – 51; у 2023 р. розпочато – 77, закрито – 56, упродовж січня-листопада 2024 р. розпочато – 88, закрито – 19. У Єдиному державному реєстрі судових рішень, за вибіркою кримінальні справи з 01.01.2019 взагалі не міститься жодного вироку, а до цього – лише один вирок. Відповідно до обставин справи начальник виправної колонії на дозволив зустріч засудженого із його захисником, призначеним з кола близьких родичів, а саме дружини, за що був засуджений до основного покарання у вигляді штрафу в розмірі 5100 грн¹.

Щодо поширеності інших кримінальних правопорушень, які увійшли до групи досліджуваних нами, то протягом останніх 5 років їх учиняється десь у середньому по 500 за один календарний рік². Превалюють незаконне затримання, привід, домашній арешт, тримання під вартою та притягнення завідомо невинного до кримінальної відповідальності. Відносно рідко вчиняються нежиття заходів безпеки щодо осіб, взятих під захист і розголошення відомостей про заходи безпеки щодо особи, взятої під захист (як правило, сукупно не більше 10 випадків на рік). Проте обліковані дані, як вже було наголошено раніше, не завжди відповідають реальному станові речей, а тому і правозастосовна практика має вдосконалюватися в напрямках виявлення та розслідування кримінальних правопорушень цієї групи, і наукова спільнота має докладати зусиль до розроблення рекомендацій щодо ефективного розслідування цих кримінальних правопорушень.

На етапі практичної діяльності, пов'язаній із пізнанням протиправних діянь, учинених професійними учасниками судочинства, то тут слід наголосити на необхідності синергетичного використання процесуальних і криміналістичних засобів (слідчих (розшукових) і негласних слідчих (розшукових) дій, тактичних операцій і тактичних комбінацій, техніко-криміналістичних і тактичних прийомів тощо). Пильну увагу слід приділити збиранню доказів, котрі засвідчують наявність у діях особи ознак складу кримінального правопорушення та обставин, які становлять предмет

---

¹ Вирок Сосницького районного суду Чернігівської області від 10.09.2015. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/50054995> (дата звернення: 01.12.2024).

² Статистична інформація за 2011–2020 роки // Офіс Генерального прокурора: сайт. URL: <https://www.gp.gov.ua/ua/1stat> (дата звернення: 01.11.2024).

доказування. Саме на їх пізнання передусім має бути спрямована діяльність представників органів досудового розслідування.

Криміналістика, як прикладна наука, має пропонувати діяльності слідчих (і дізнавачів) найбільш оптимальні та раціональні криміналістичні прийоми, їх алгоритми, відповідні програми розслідування для вирішення завдань розслідування (стратегічних і проміжних). Такі рекомендації найчастіше покладаються в основу окремих криміналістичних методик, коті можна визначити як творчий результат роботи вчених щодо опрацювання проблем правозастосовної діяльності, вироблення й уніфікації рекомендацій щодо криміналістичного забезпечення розслідування цих кримінальних правопорушень.

Стан наукової розробленості розслідування кримінальних правопорушень, котрі вчиняються професійними учасниками судочинства поки що не може бути охарактеризований як достатній. Хоча окремим з них вітчизняними науковцями приділялася увага¹, монографічних досліджень, котрі увібрали б у себе рекомендації стосовно забезпечення їх виявлення та ефективного розслідування досі не проведено. Отже, перед науковцями постало завдання визначити й охарактеризувати елементи криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень, які вчиняються професійними учасниками судочинства з урахуванням їх криміналістичної класифікації, типізувати слідчі ситуації, що формуються на всіх етапах розслідування цих кримінальних правопорушень, розробити оптимальні алгоритми розслідування, тобто визначити які процесуальні дії найбільш доцільно провести у відповідній слідчій ситуації задля вирішення відповідних тактичних завдань розслідування. Окрім цього, оптимізація слідчої діяльності відбудеться за рахунок визначення ефективних тактичних прийомів проведення слідчих (розшукових) дій, котрі найчастіше проводяться під час розслідування кримінальних правопорушень цієї групи, використання спеціальних знань, а також подолання протидії розслідуванню.

Висновки. Пізнавальна діяльність слідчого має складний і ретроспективний характер, а також пов'язана із використанням низки криміналістичних засобів задля збирання доказів, котрі в кінцевому результаті, на підставі їх перевірки й оцінки, будуть покладені в основу відповідного процесуального рішення.

Виявлення та розслідування кримінальних правопорушень проти правосуддя, які вчиняються професійними учасниками судочинства – більш

---

¹ Див. Мірошніченко С. Класифікація злочинів проти правосуддя. *Вісник академії правових наук України*. 2012. № 2. С. 237–246; Мазур А. П. Побудова криміналістичних версій на початковому етапі розслідування окремих видів злочинів проти правосуддя. *Право і суспільство*. 2015. № 4 (2). С. 193–198; Книженко С. О. Розслідування злочинів, що вчиняються службовими особами правоохоронних органів шляхом порушення порядку здійснення або забезпечення правосуддя. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2017. № 30. Т. 2. С. 94–97; Христова Ю. Актуальні питання інформаційно-аналітичного забезпечення протидії кримінальним правопорушенням проти правосуддя в сучасних умовах. *Наукові інновації та передові технології*. 2024. № 10 (38). С. 317–329. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-10\(38\)-317-329](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-10(38)-317-329).

складні напрями діяльності, адже до їх учинення причетні переважно службові особи, зокрема, слідчі, дізнавачі, прокурори, працівники оперативних підрозділів та ін., тобто рівень їх обізнаності щодо методів і специфіки кримінальної процесуальної діяльності є професійним, що і визначає складність пізнавальної діяльності слідчих, які розслідують ці кримінальні правопорушення.

Аналіз статистичних показників засвідчує, що правозастосовна діяльність потребує свого вдосконалення, зокрема, в аспекті впровадження апробованих методик розслідування, котрі поки що науковою спільнотою не вироблені. Тому перспективи подальших наукових досліджень мають стосуватися криміналістичної характеристики та класифікації кримінальних правопорушень, які вчиняються професійними учасниками судочинства, типізації слідчих ситуацій, що формуються на всіх етапах розслідування кримінальних правопорушень цього виду, алгоритмів розслідування, тактичних рекомендацій проведення слідчих (розшукових) дій і використання спеціальних знань, засобів подолання протидії розслідуванню злочинів цієї групи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вирок Сосницького районного суду Чернігівської області від 10.09.2015. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/50054995> (дата звернення: 01.12.2024).
2. Книженко С. О. Розслідування злочинів, що вчиняються службовими особами правоохоронних органів шляхом порушення порядку здійснення або забезпечення правосуддя. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2017. № 30. Т. 2. С. 94–97.
3. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 01.12.2024).
4. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 01.12.2024).
5. Мазур А. П. Побудова криміналістичних версій на початковому етапі розслідування окремих видів злочинів проти правосуддя. *Право і суспільство*. 2015. № 4 (2). С. 193–198.
6. Мірошниченко С. Класифікація злочинів проти правосуддя. *Вісник академії правових наук України*. 2012. № 2. С. 237–246.
7. Статистична інформація за 2011–2020 роки // Офіс Генерального прокурора: сайт. URL: <https://www.gp.gov.ua/ua/1stat> (дата звернення: 01.11.2024).
8. Тютюгін В. І. Злочини проти правосуддя. *Вісник асоціації кримінального права України*. 2017. Т. 1. № 8. С. 258–262.

9. Христова Ю. Актуальні питання інформаційно-аналітичного забезпечення протидії кримінальним правопорушенням проти правосуддя в сучасних умовах. *Наукові інновації та передові технології*. 2024. № 10 (38). С. 317–329. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-10\(38\)-317-329](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-10(38)-317-329).

10. Шепітько В. Ю. Криміналістична тактика (системно-структурний аналіз): монографія. Харків: Харків юрид., 2007. 432 с.

11. Шепітько М. В. Проблеми виявлення та розслідування злочинів проти правосуддя, що вчиняються професійними учасниками судочинства (провадження). *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2019. № 19. С. 48–57. DOI: <https://doi.org/10.32353/khrife.1.2019.04>.

Стаття надійшла до редакції 01.12.2024

Yevhen Yu. SUP,

PhD in Law

(National Scientific Center «Hon. Prof. M. S. Bokarius Forensic Science Institute», Kharkiv, Ukraine)

ILLEGAL ACTIVITIES OF PROFESSIONAL PARTICIPANTS' LITIGATION AS AN OBJECT OF THE SCIENTISTS AND INVESTIGATORS' COGNITIVE ACTIVITY

The article determines that the cognitive activity of an investigator is complex and retrospective, and is also associated with the use of several forensic tools to collect evidence, which in the end (after its verification and evaluation) will be the basis for the relevant procedural decision. Detection and investigation of criminal offenses against justice committed by professional participants in judicial proceedings are, as is justified, the most complex areas of activity since their commission is mainly carried out by officials, in particular, investigators, inquirers, prosecutors, employees of operational units, etc., that is, persons whose level of awareness in the methods and specifics of criminal procedural activity is professional, and therefore can be used in matters of countering the investigation. Based on the analysis of statistical indicators, it was established that law enforcement activities need to be improved, particularly in implementing approved investigation methods, which the scientific community has not yet developed. It is emphasized that scientific research should pay attention to a thorough study of the forensic characteristics and classification of criminal offenses committed by professional participants in the judicial process, the typification of investigative situations that are formed at all stages of the investigation of criminal violations of this type, investigation algorithms, tactical recommendations for conducting investigative (detective) actions and using special knowledge, means of overcoming resistance to the investigation of crimes of this group.

Key words: *criminal offense, investigative activity, justice, investigator, investigator, operational officer, judge, prosecutor.*